

Mazowieckie Centrum Polityki Społecznej

***DZIAŁALNOŚĆ POWIATÓW WOJEWÓDZTWA MAZOWIECKIEGO
NA RZECZ OSÓB NIEPEŁNOSPRAWNYCH***

(raport z badania ankietowego przeprowadzonego w 2003 roku)

WARSZAWA, 2003 ROK

Spis treści:

Wstęp

1. Trudności, z którymi spotykają się osoby niepełnosprawne na terenie powiatów województwa mazowieckiego str. 3
2. Działania, które powinny być podjęte na terenie poszczególnych powiatów województwa mazowieckiego w celu poprawy sytuacji osób niepełnosprawnych str. 18

Opracowanie:

Mazowieckie Centrum Polityki Społecznej
ul. Nowogrodzka 62^a, 02-002 Warszawa
tel. (0 22) 622 42 32, (0 22) 622 47 32
e-mail: mcps@mcps.it.pl <http://www.mcps.it.pl>

Wyrównywanie szans oznacza proces, dzięki któremu różne systemy i instytucje funkcjonujące w społeczeństwie i środowisku, takie jak usługi, różne formy działań, informacja i dokumentacja, są powszechnie dostępne wszystkim, zwłaszcza osobom niepełnosprawnym.

„Standardowe zasady wyrównywania szans osób niepełnosprawnych”, 1993.

Mazowieckie Centrum Polityki Społecznej zgodnie z art.35a ust.1 pkt.5 ustawy z dnia 27 sierpnia 1997 roku o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych (z późn. zm.) podjęto starania mające na celu zebranie informacji na temat działalności poszczególnych powiatów województwa mazowieckiego na rzecz osób niepełnosprawnych w 2002 roku.

Sporządzona diagnoza ma być punktem wyjścia do opracowania i realizacji wojewódzkiego programu dotyczącego wyrównywania szans osób niepełnosprawnych oraz przeciwdziałania ich wykluczeniu społecznemu.

Zebraniu informacji posłużyła opracowana ankieta skierowana do wszystkich powiatów województwa mazowieckiego. Była ona wypełniana z upoważnienia starostów lub prezydentów miast przez kierowników/dyrektorów Powiatowych Centrów Pomocy Rodzinie.

Ankieta składa się z 16 pytań. Na podstawie otrzymanych odpowiedzi uzyskano obraz przedstawiający sytuację zawodową i społeczną osób niepełnosprawnych na terenie powiatów województwa mazowieckiego.

Otrzymane informacje dotyczą:

- tworzenia nowych lub przystosowania istniejących stanowisk pracy do potrzeb osób niepełnosprawnych,
- dofinansowania i refundacji wynagrodzeń i składek na ubezpieczenie społeczne osób niepełnosprawnych,
- pożyczek dla osób niepełnosprawnych na rozpoczęcie działalności gospodarczej albo rolniczej,
- dofinansowania oprocentowanych kredytów bankowych zaciągniętych przez osoby niepełnosprawne na kontynuowanie działalności gospodarczej lub prowadzącej gospodarstwo rolne,
- organizacji turnusów rehabilitacyjnych,
- likwidacji barier komunikacyjnych, architektonicznych, urbanistycznych i technicznych,

- usytuowania powiatowych zespołów d.s. orzekania o niepełnosprawności,
- liczby orzeczeń o stopniu niepełnosprawności,
- warsztatów terapii zajęciowej,
- zakładów aktywności zawodowej,
- zakładów pracy chronionej,
- specjalistycznych ośrodków szkoleniowo-rehabilitacyjnych,
- programów realizowanych w 2002 roku na rzecz osób niepełnosprawnych.

Ankieta dostarcza danych ilościowych i jakościowych dotyczących m.in.: tworzenia stanowisk pracy, likwidacji barier architektonicznych i urbanistycznych, warsztatów terapii zajęciowej, zakładów aktywności zawodowej, zakładów pracy chronionej, ośrodków szkolno-rehabilitacyjnych, podejmowanych i realizowanych działań na rzecz osób niepełnosprawnych, składanych wniosków, zawieranych umów, przekazanych środków itp.

W punkcie 14 ankiety wymienione zostały programy realizowane na terenie powiatu województwa mazowieckiego w 2002 roku na rzecz osób niepełnosprawnych, w tym: nazwa programu, cel programu, adresaci programu, liczba osób objętych programem, kwota wydatkowana na realizację programu oraz realizator programu. Dodatkowe informacje podane zostały w przypadku programów adresowanych do osób indywidualnych.

Z kolei w pytaniu 15 pytano o stopień trudności, w jakim wymienione zagadnienia stanowią problem dla osób niepełnosprawnych w poszczególnych powiatach województwa. Należało zakreślić jedną z następujących odpowiedzi: *w stopniu bardzo dużym, dużym, małym lub bardzo małym*. Można też było wskazać, że dane zagadnienie nie stanowi problemu bądź też, że trudno odpowiedzieć na dane pytanie. Dla uzyskania pełnego obrazu sytuacji osób niepełnosprawnych, wprowadzono zmienną różnicującą miasto-wieś kierując się prawdopodobieństwem dysproporcji w zakresie stopnia występowania trudności, w zależności od miejsca zamieszkania.

Pytanie ostatnie dotyczyło działań, które powinny być podjęte na terenie powiatów województwa mazowieckiego, aby sytuacja osób niepełnosprawnych uległa poprawie. Na podstawie odpowiedzi na to pytanie z łatwością można odnotować obszary zaniedbane, niedoinwestowanie wymagające szczególnego zainteresowania ze względu na dobro osób niepełnosprawnych.

Trudności, z którymi spotykają się osoby niepełnosprawne na terenie powiatów województwa mazowieckiego.

Osoby niepełnosprawne ze względu na swój stan fizyczny, psychiczny lub umysłowy nie są w stanie trwale lub okresowo w pełni uczestniczyć w życiu społecznym i zawodowym. Obok ograniczeń wynikających z ich niepełnosprawności osoby te napotykają na wiele trudności od nich niezależnych. Z zawartych w ankiecie informacji można wywnioskować z jakim rodzajem problemów spotykają się osoby niepełnosprawne zamieszkałe tereny województwa mazowieckiego.

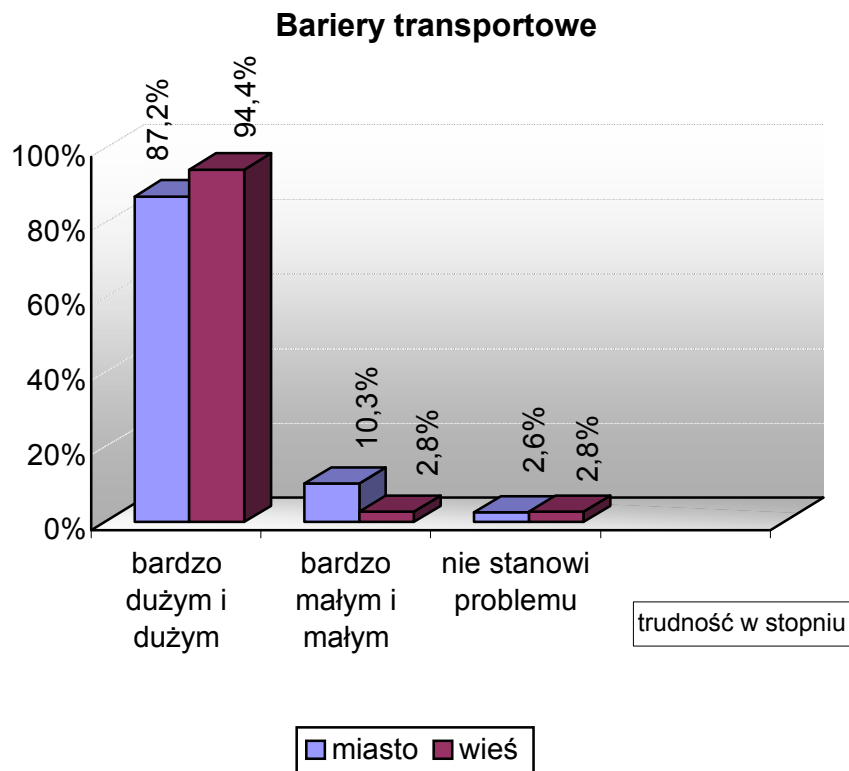
Najwięcej trudności dla osób niepełnosprawnych sprawiają bariery transportowe oraz bariery architektoniczne i techniczne. Działania podejmowane przez poszczególne powiaty województwa na tym polu są ciągle niewystarczające.

Z kolei do zagadnień wzbudzających wśród respondentów najmniej trudności należy możliwość uczestnictwa osób niepełnosprawnych w turnusach rehabilitacyjnych i dostępność do zorganizowanego na szczeblu powiatu orzecznictwa.

Sytuacja osób niepełnosprawnych zamieszkałych tereny miejskie i wiejskie niewiele się różni. Mimo to wyniki badań wskazują, że wieś wciąż w mniejszym stopniu niż miasto zaspokaja potrzeby osób niepełnosprawnych. Już sama postawa społeczności lokalnej wobec osób niepełnosprawnych jest gorsza właśnie na wsi. Ponadto zawodzi tutaj system informacji. Osoby niepełnosprawne mają bowiem duże trudności z uzyskaniem informacji na temat przysługujących im ulg i uprawnień oraz instytucji i organizacji działających na ich rzecz. Na wsi na niskim poziomie jest również korzystanie z poradnictwa zawodowego i szkoleń zawodowych. Osoby niepełnosprawne zamieszkałe tereny miejskie województwa według respondentów mają też możliwość korzystania w większym stopniu z usług rehabilitacji leczniczej, ze specjalistycznych usług medycznych, z usług opiekuńczych i specjalistycznych.

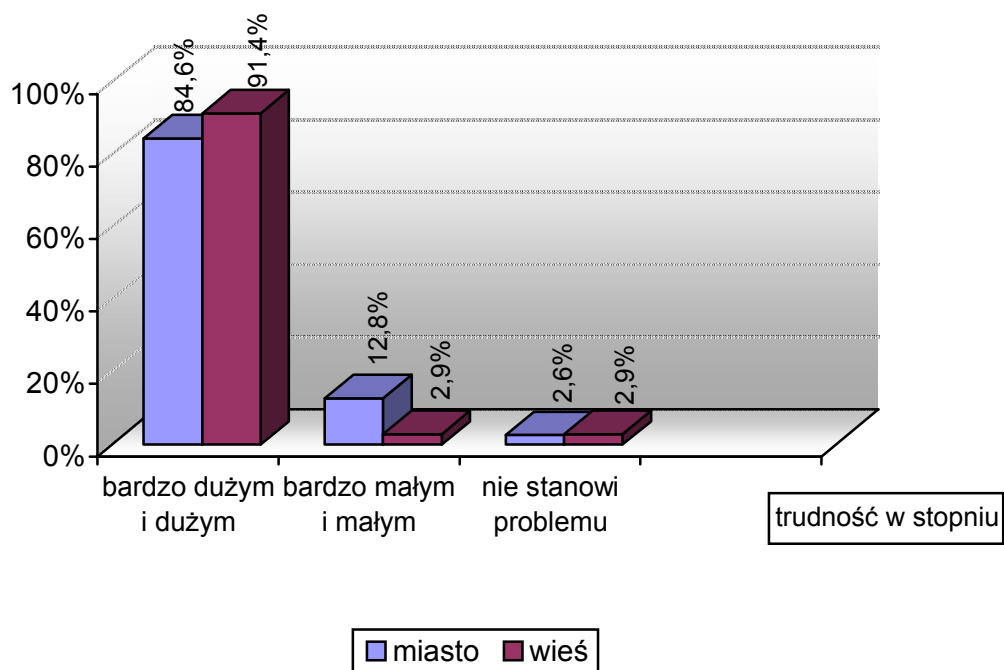
Na terenie powiatów województwa mazowieckiego największe trudności osobom niepełnosprawnym sprawiają bariery transportowe. Problem ten jest poważny zarówno na terenach miejskich, jak i wiejskich. Aż 87,2% respondentów uznało, że w miastach bariery transportowe stanowią trudność *w stopniu dużym i bardzo dużym*. Tylko w pięciu powiatach uznano ten problem *za mały i bardzo mały*. Na wsi sytuacja jest gorsza, bowiem aż 94,4%

respondentów uznało dostosowanie usług transportowych do potrzeb osób niepełnosprawnych za problem *bardzo duży i duży*. Kwestia ta nie stanowi trudności jedynie na terenach *powiatu ciechanowskiego* – zarówno w mieście jak i na wsi.

Niepokojące są również dane dotyczące barier architektonicznych i technicznych. W miastach 84,6% respondentów uznało ten rodzaj barier za problem *duży i bardzo duży*. Na wsi i w tym przypadku sytuacja jest gorsza. Aż 91,4% respondentów wskazuje, że tutaj bariery architektoniczne i techniczne występują w *stopniu dużym i bardzo dużym*. Podobnie jak w przypadku barier transportowych jedynie na terenie *powiatu ciechanowskiego* bariery architektoniczne i techniczne nie stanowią problemu.

Bariery architektoniczne i techniczne

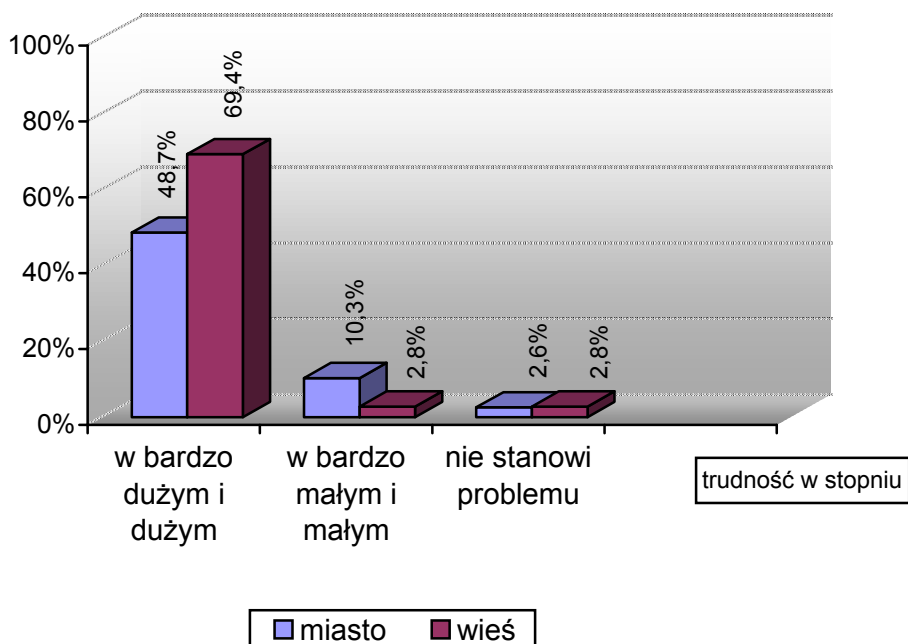

Bariery komunikacyjne, tj. niedostosowanie środków transportu do potrzeb osób niepełnosprawnych, na terenie województwa sprawiają nieco mniej trudności.

W miastach 48,7% respondentów uznało, że problem ten występuje w *stopniu dużym i bardzo dużym*. W podobnej ilości – 46,2% respondentów uznano go za problem *mały i bardzo mały*.

Na wsi jest standardowo gorzej: 69,4% respondentów wskazuje, że bariery w komunikowaniu się stanowią trudność w *stopniu dużym i bardzo dużym*.

Barierzy komunikacyjne

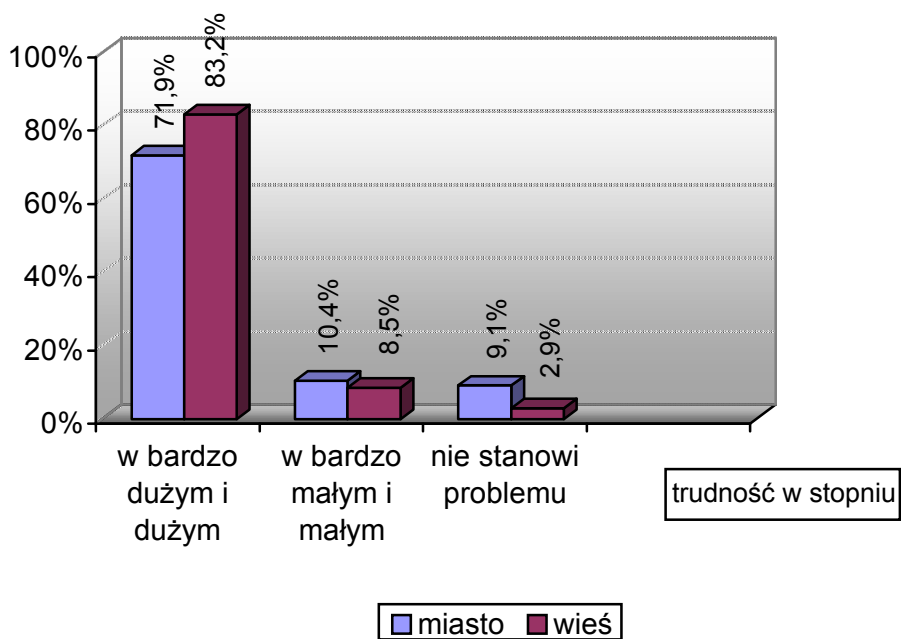

Kwestią niezwykle ważną jest tworzenie systemu oświaty sprzyjającego osobom niepełnosprawnym. Jednak także w tym względy sytuacja przedstawia się nie najlepiej.

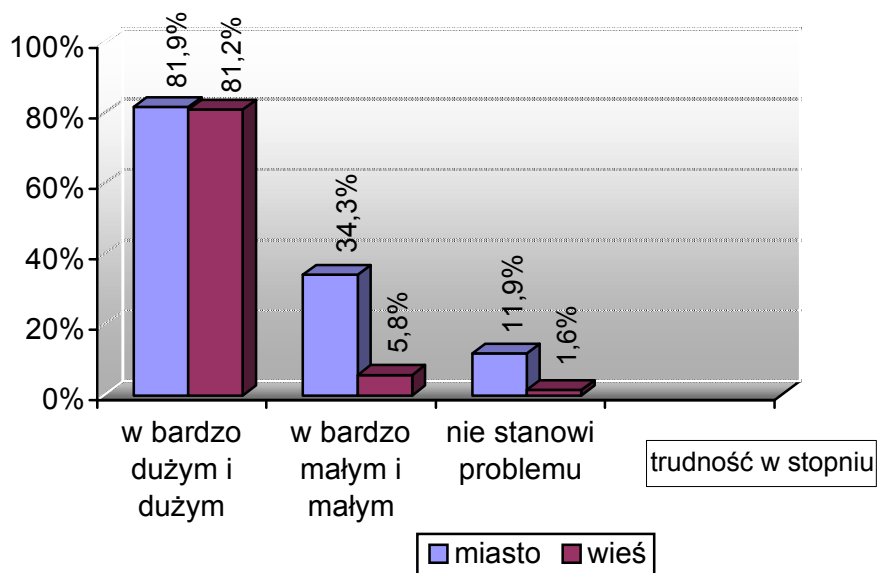
Ilość szkół i przedszkoli ogólnodostępnych dostosowanych do potrzeb dzieci i młodzieży niepełnosprawnej ruchowo zdecydowanie nie pokrywa się z ich potrzebami. 71,9% respondentów uważa, że w miastach problem ten występuje *w stopniu dużym i bardzo dużym*, zaś na wsi za taki uważa go aż 83,2% respondentów.

Ponadto niewystarczająca jest także ilość klas i oddziałów integracyjnych w szkołach i przedszkolach ogólnodostępnych, a także ilość szkół i przedszkoli integracyjnych. 81,9% respondentów wskazuje, że w miastach jest to problem *duży i bardzo duży*, zaś na wsi wskaźnik ten wynosi 81,2%. Daleka od oczekiwań w dalszym ciągu pozostaje ilość szkół i przedszkoli specjalnych – w miastach określana jest jako problem *duży i bardzo duży* przez 54,8%, zaś na wsi przez 67,2% respondentów.

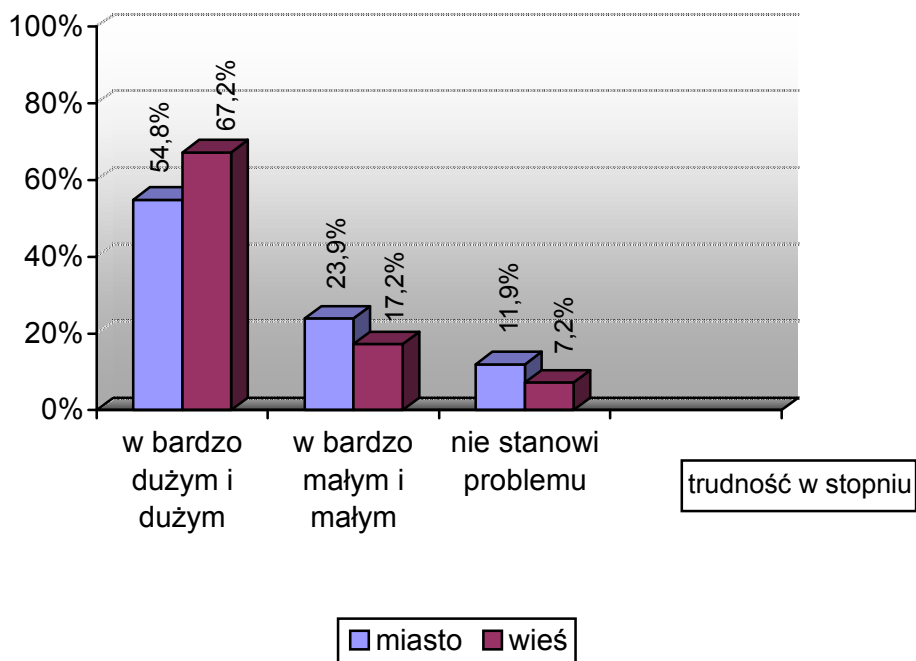
Ilość szkół i przedszkoli ogólnodostępnych dostosowanych do potrzeb dzieci i młodzieży niepełnosprawnej

Ilość klas i oddziałów integracyjnych w szkołach i przedszkolach ogólnodostępnych oraz w szkołach i przedszkolach integracyjnych

Ilość szkół i przedszkoli specjalnych

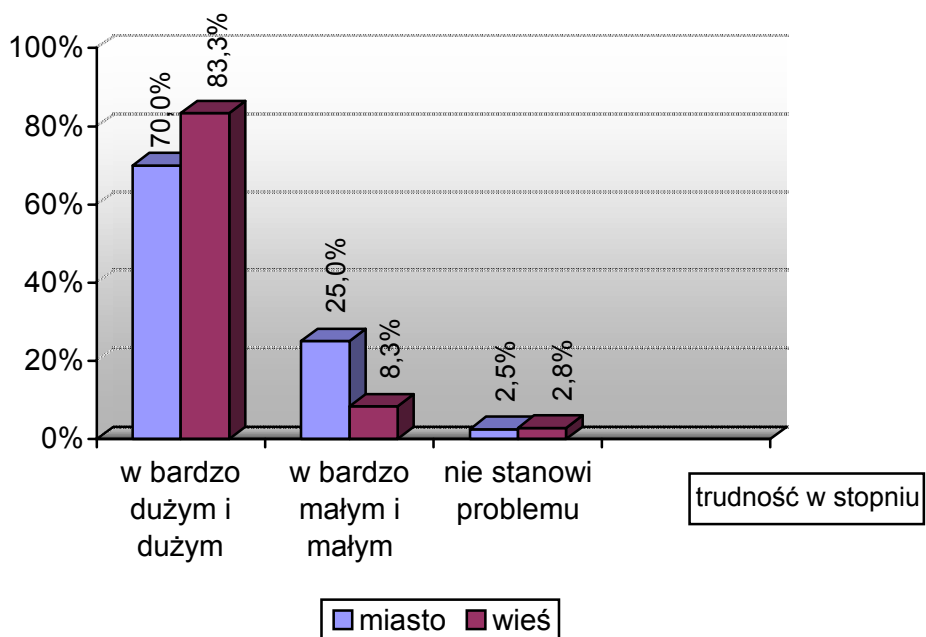
W ramach rehabilitacji zawodowej mówi się o sposobach uzyskania i utrzymania odpowiedniego zatrudnienia i awansu zawodowego przez osobę niepełnosprawną.

Tworzenie nowych miejsc pracy, a także przystosowywanie do ich potrzeb miejsc już istniejących to problem poważny: 70,0% respondentów uznało go za *duży i bardzo duży* w miastach, zaś 83,3% respondentów uważa go za taki na wsi.

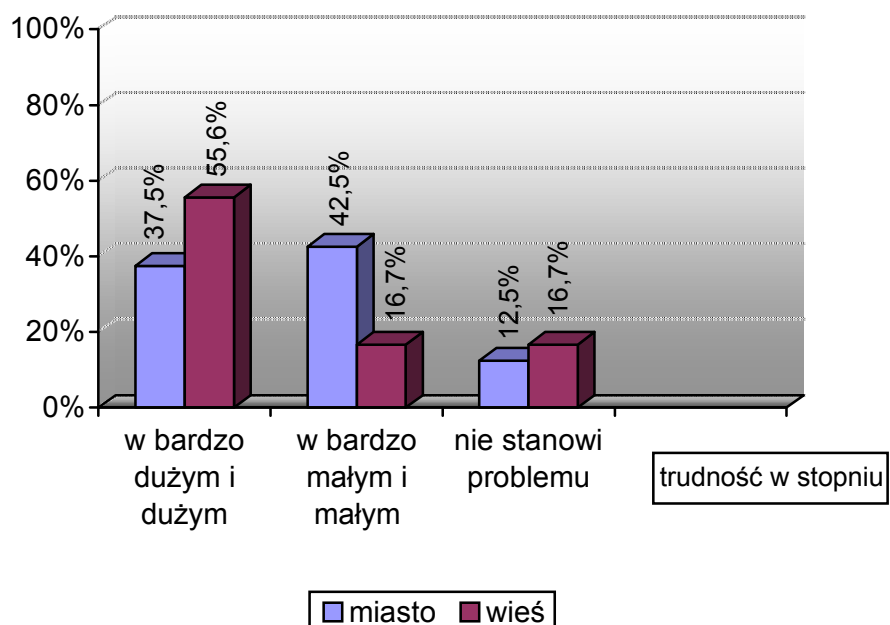
Z kolei korzystanie z poradnictwa zawodowego i szkoleń zawodowych w miastach nie stanowi problemu bądź stanowi problem niewielkiej wagi według 55,0% respondentów.

Na wsi jest jednak zupełnie odwrotnie: 55,6% respondentów uważa tę sytuację jako *trudną i bardzo trudną*.

Zatrudnienie osób niepełnosprawnych, stanowiska pracy przystosowane do potrzeb osób niepełnosprawnych

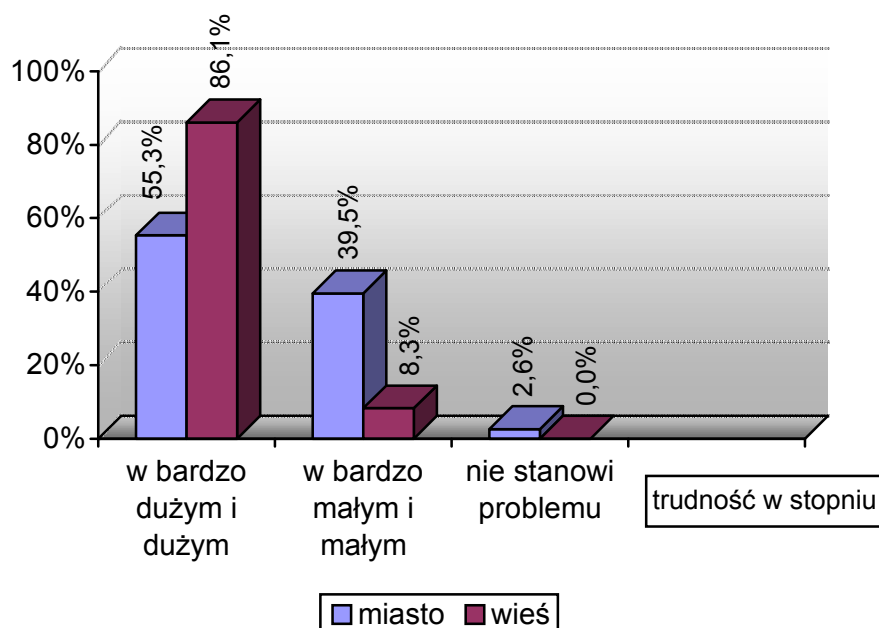

Korzystanie z poradnictwa zawodowego i szkoleń zawodowych

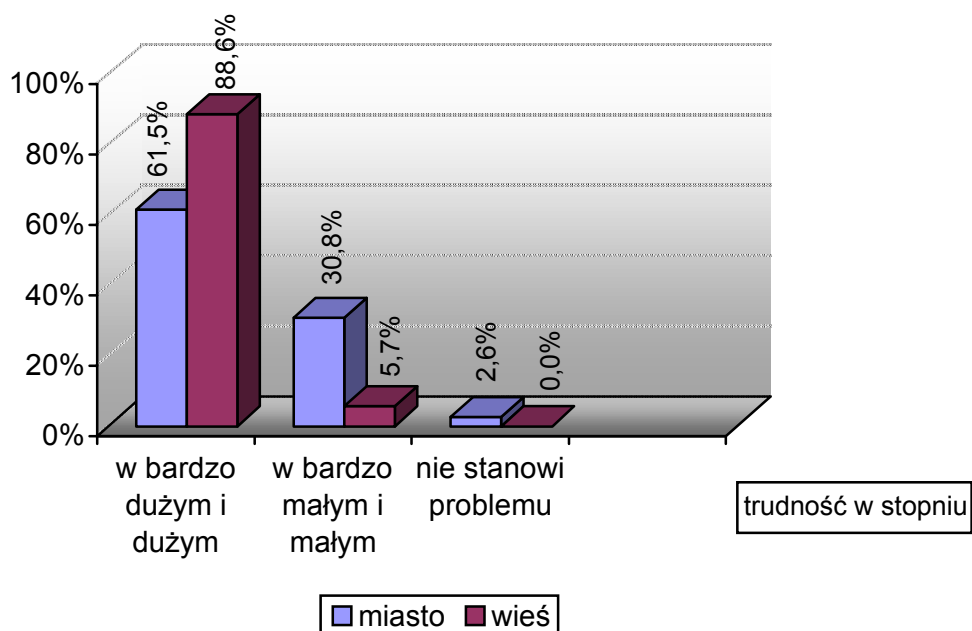
Sprawą niezwykle ważną, wręcz podstawową, jest rehabilitacja lecznicza osób niepełnosprawnych. Jednak korzystanie z jej usług pozostawia wiele do życzenia. Sytuacja jest trudna zwłaszcza na wsi, na co wskazują respondenci. 86,1% spośród nich uważa, że rehabilitacja lecznicza na terenach wiejskich stanowi trudność w *stopniu dużym i bardzo dużym*. Zaś w miastach problem ten występuje w takim stopniu według 55,3% respondentów.

Korzystanie z usług rehabilitacji leczniczej

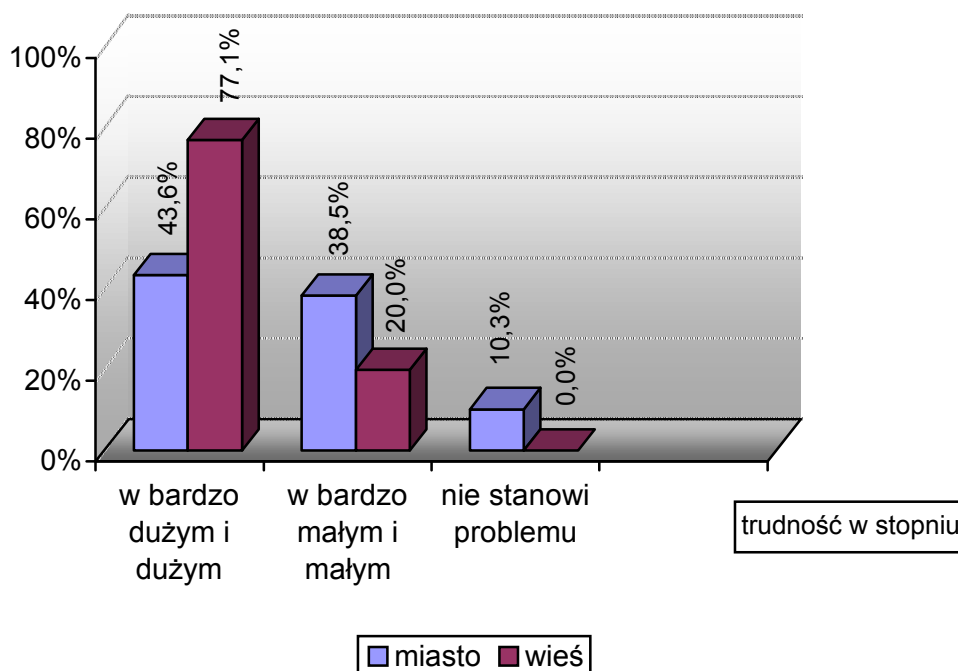
Podobnie jest z korzystaniem ze specjalistycznych usług medycznych. 61,5% respondentów wskazuje, że w miastach województwa korzystanie z tego rodzaju usług stanowi problem *duży i bardzo duży*. Również na wsi problem ten występuje w tak dużej skali: 88,6% respondentów określa go również jako problem *duży i bardzo duży*.

Korzystanie ze specjalistycznych usług medycznych

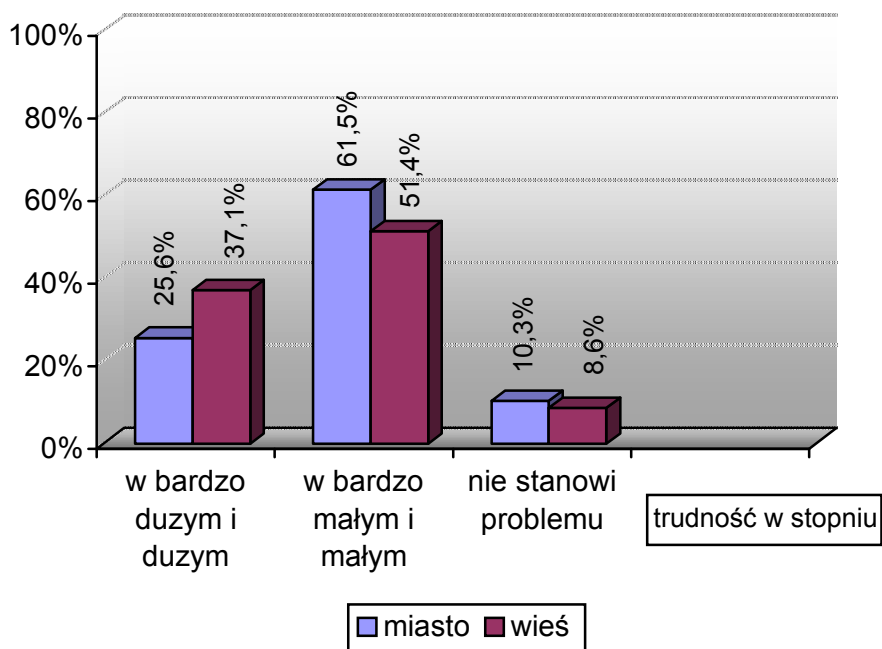
Korzystanie z usług opiekuńczych i specjalistycznych to problem podobnej rangi. 77,1% respondentów twierdzi, że jest to problem *duży i bardzo duży* na wsi, zaś w miastach za taki uważa go 43,6% respondentów.

Korzystanie z usług opiekuńczych i specjalistycznych

Obok licznych trudności występujących w bardzo dużej skali zaopatrzenie w sprzęt rehabilitacyjny, przedmioty ortopedyczne i środki pomocnicze stanowi dla osób niepełnosprawnych problem mniej powszechny. 71,8% respondentów wskazuje, że problem ten osobom niepełnosprawnym zamieszkałym miasta nie stwarza żadnych trudności, bądź stanowi dla nich problem *mały i bardzo mały*. Jednocześnie 51,4% respondentów uważa, że na wsi zaopatrzenie w tego typu sprzęt jest problemem *małym* bądź nie stanowi go wcale.

Zaopatrzenie w sprzęt rehabilitacyjny, przedmioty ortopedyczne i środki pomocnicze

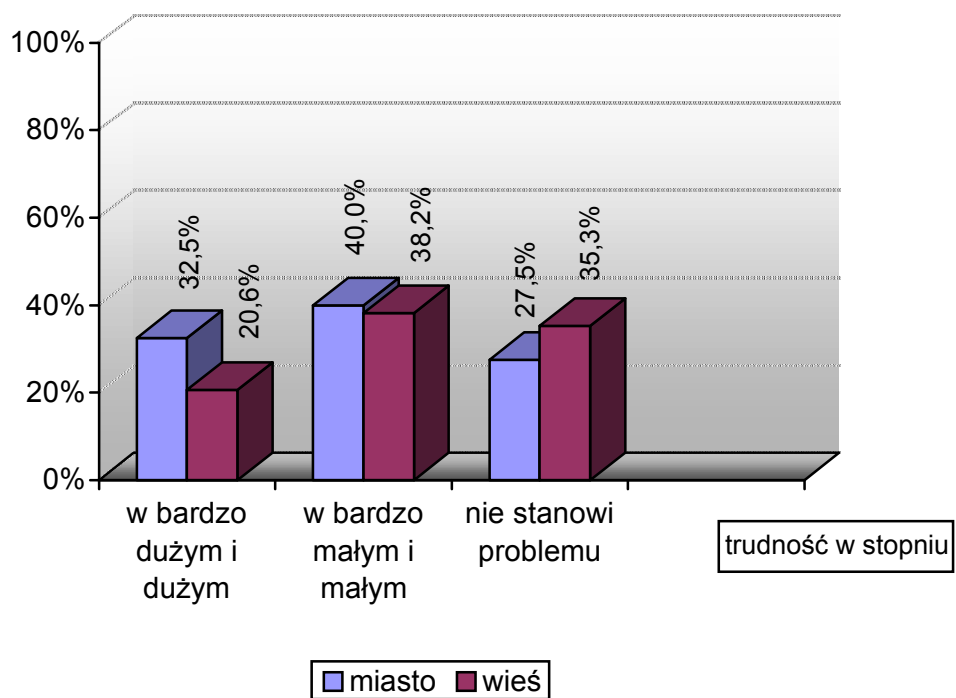

Podstawowymi formami aktywności wspomagającej proces rehabilitacji zawodowej i społecznej osób niepełnosprawnych jest uczestnictwo tych osób w warsztatach terapii zajęciowej i turnusach rehabilitacyjnych.

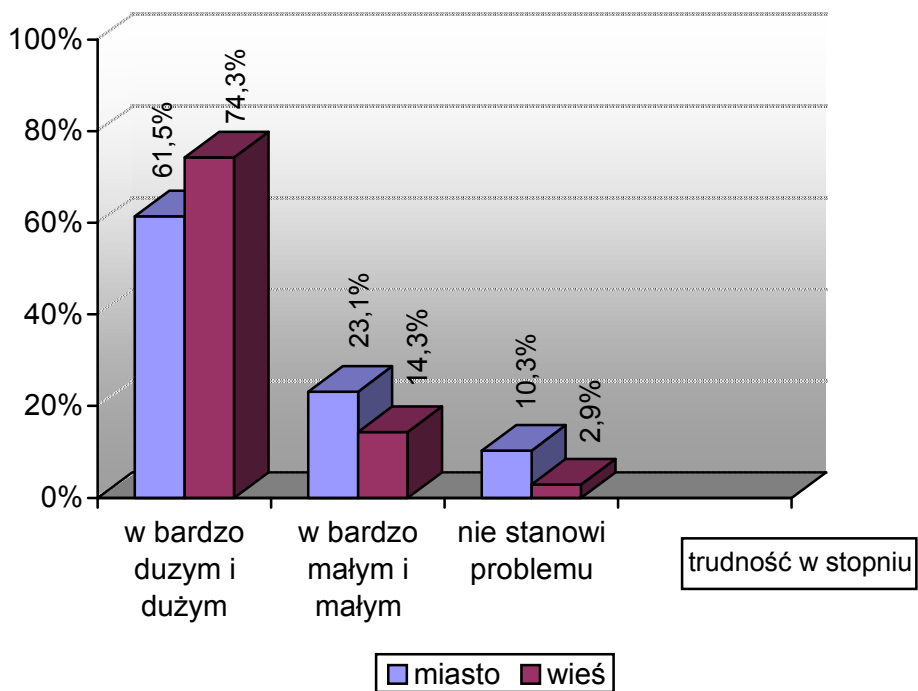
Respondenci uważają, że większy problem dla osób niepełnosprawnych stanowi ich uczestnictwo w warsztatach terapii zajęciowej. 74,3% spośród nich uważa, że na wsi jest to problem *duży i bardzo duży*. W miastach jest nieco lepiej: 61,5% respondentów twierdzi, że uczestnictwo w terapii zajęciowej stwarza trudności *w stopniu dużym i bardzo dużym*.

Uczestnictwo w turnusach rehabilitacyjnych utrzymuje się na lepszym poziomie. 27,5% respondentów uważa, że w miastach problem ten nie występuje, zaś 40,0% spośród nich twierdzi, że jest to problem *mały lub bardzo mały*. Uzyskane odpowiedzi wskazują, że na wsi tym razem jest tylko nieco gorzej. Za problem nieistniejący uważa go 35,3%, zaś za *mały lub bardzo mały* – 38,2% respondentów.

Uczestnictwo w turnusach rehabilitacyjnych

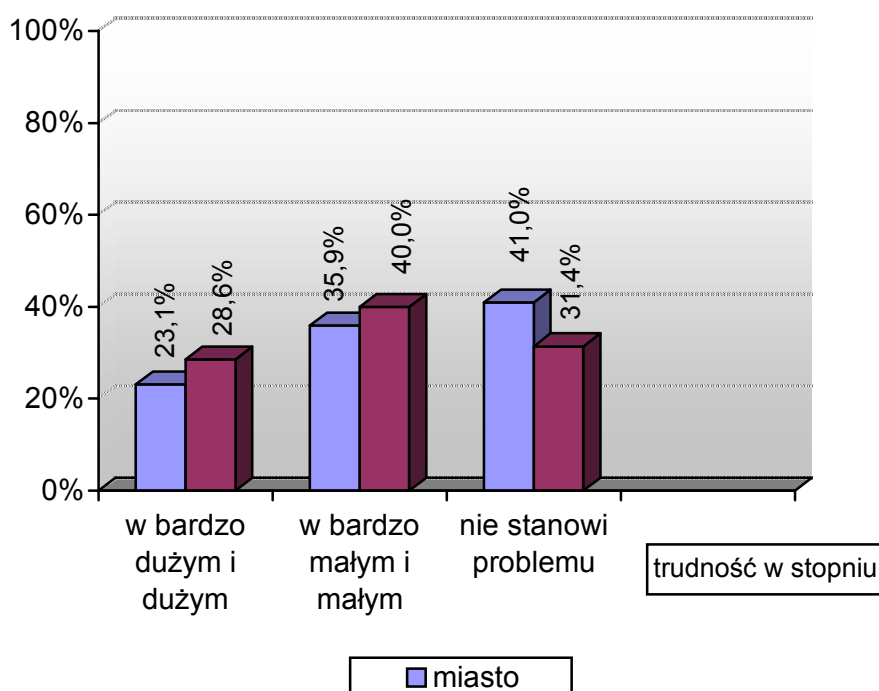
Uczestnictwo w terapii zajęciowej

Udział osób niepełnosprawnych w zespołach ćwiczeń fizycznych usprawniających psychoruchowo, rekreacyjnych i sportowych według większości ankietowanych sprawia trudności *w stopniu dużym i bardzo dużym* – w miastach jest to problem występujący w tej skali według 79,5% respondentów, zaś na wsi według 80,0% spośród nich.

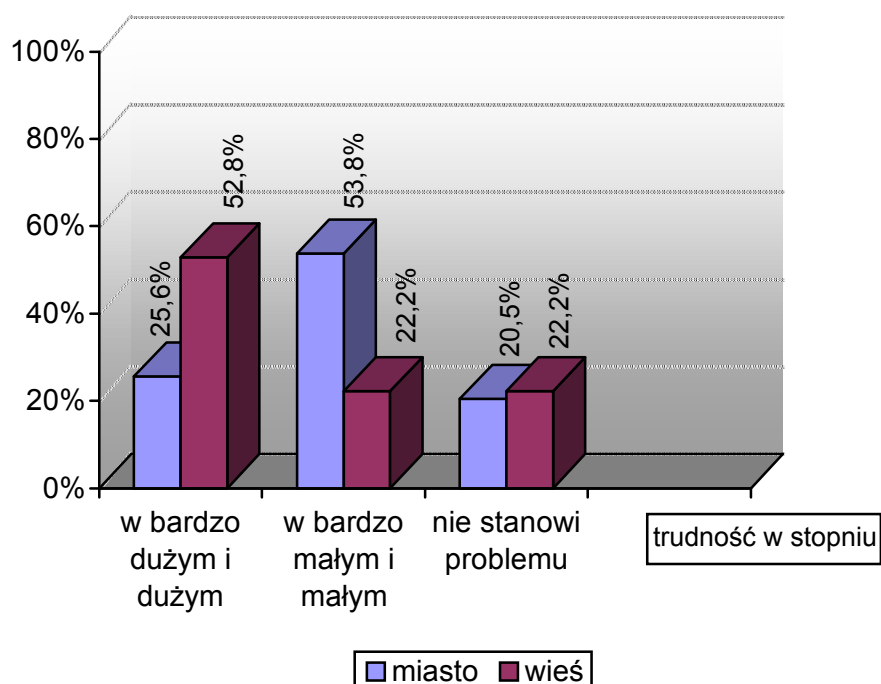
Orzeczenie ustalające stopień niepełnosprawności stanowi podstawę do przyznania ulg i uprawnień osobom niepełnosprawnym na podstawie odrębnych przepisów. Osoby niepełnosprawne występują z wnioskiem o orzeczenie o stopniu niepełnosprawności głównie w celu pozyskania wsparcia z systemu pomocy społecznej, zwiększenia szans na zatrudnienie oraz nabycia przysługujących ulg i uprawnień. Zespoły orzekające o niepełnosprawności powinny w związku z tym funkcjonować sprawnie. Okazuje się jednak, że ok. 25,0% respondentów uważa, że orzecznictwo – zarówno w miastach i na wsi – sprawia trudności *w stopniu dużym i bardzo dużym*. Większość respondentów wskazuje, że sytuacja nie jest niepokojąca. Według opinii 41,0% respondentów dostęp do orzecznictwa w miastach nie stanowi żadnego problemu, a *mały i bardzo mały* według 35,9%. Na wsi jest podobnie: 31,4% ankietowanych uważa, że w tej kwestii nie pojawiają się żadne trudności, a 40,0% spośród nich uważa, że trudności te występują *w małym i bardzo małym stopniu*.

Orzecznictwo

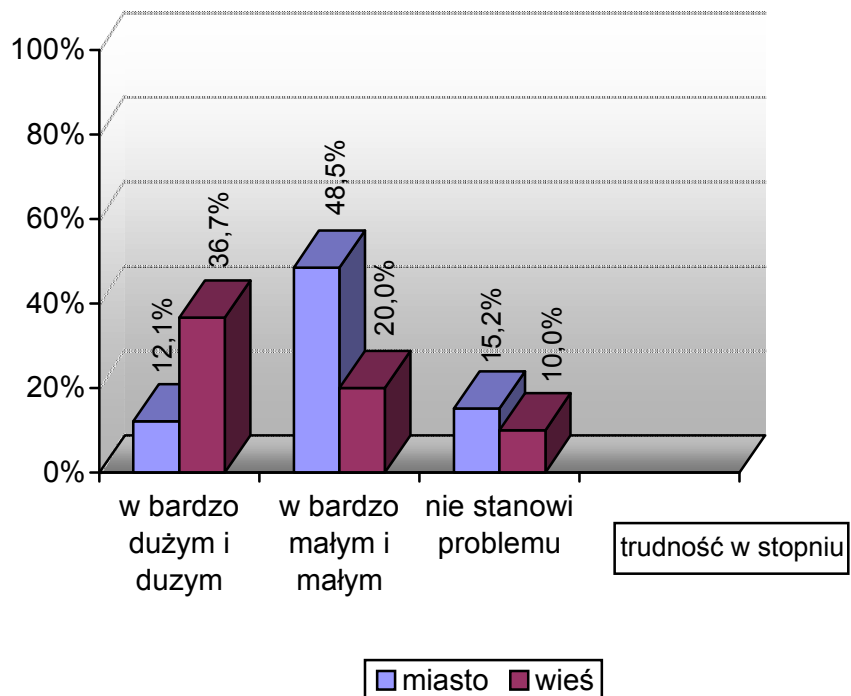
Możliwość uzyskania informacji dotyczących uprawnień osób niepełnosprawnych oraz instytucji i organizacji działających na rzecz osób niepełnosprawnych ma na celu podwyższenie poziomu ich funkcjonowania, jakości życia i integracji społecznej. Na tej przestrzeni sytuacja przedstawia się według respondentów dużo gorzej na wsi niż w mieście. Podczas gdy 52,8% respondentów uważa, że tego typu informacja stanowi problem *w stopniu dużym i bardzo dużym* na terenach wiejskich powiatu, to już tylko 25,6% respondentów twierdzi, że sytuacja w miastach przedstawia się na tak niskim poziomie, a 74,4% uważa, że problemu nie ma lub też jest mały bądź bardzo mały.

Uzyskanie informacji nt. uprawnień osób niepełnosprawnych oraz instytucji i organizacji działających na rzecz osób niepełnosprawnych

Na jakość życia osób niepełnosprawnych wpływają ponadto postawy i zachowania społeczności lokalnej względem nich. Niepokojąca jest wobec tego ilość respondentów uważająca, że na tej przestrzeni występują trudności *w stopniu dużym i bardzo dużym* – 36,7% spośród nich określa w ten sposób sytuację na wsi, a 12,1% w mieście.

Postawy i zachowania społeczności lokalnej wobec osób niepełnosprawnych

Okazuje się ponadto, że obok wymienionych zagadnień w niektórych powiatach województwa występują trudności dotyczące innych kwestii. I tak w powiecie *białobrzeskim* brak jest warsztatu terapii zajęciowej dla osób niepełnosprawnych. Z kolei w powiatach: *kozienickim i lipskim* nie działają ośrodki dziennego wsparcia dla osób niepełnosprawnych, zaś w powiecie *wyszkowskim* brak jest domu pomocy społecznej dla osób psychicznie chorych, dziennego ośrodka wsparcia dla osób z zaburzeniami psychicznymi oraz ośrodka rehabilitacyjnego dla osób z SM.

Działania, które powinny być podjęte na terenie poszczególnych powiatów województwa mazowieckiego w celu poprawy sytuacji osób niepełnosprawnych.

1. Powołanie Rady ds. Osób Niepełnosprawnych będącej organem opiniodawczo-doradczym Starosty, w skład której wchodziłoby przedstawiciele samorządu terytorialnego i organizacji pozarządowych.

(powiaty: grodziski, łosicki, miński).

2. Powołanie koordynatorów ds. osób niepełnosprawnych na terenie poszczególnych gmin.

(powiaty: grójecki, żuromiński).

3. Powstanie Punktu Informacyjnego dla Osób Niepełnosprawnych, do którego należałoby m.in.:

- udzielanie informacji o prawach osób niepełnosprawnych,
- udzielanie informacji o zadaniach finansowanych z funduszu PFRON realizowanych przez powiat,
- udzielanie informacji o instytucjach, placówkach i organizacjach pozarządowych działających na rzecz osób niepełnosprawnych.

Możliwość uzyskania tych informacji za pośrednictwem bezpłatnej lub taniej Infolinii.

Utworzenie strony internetowej dotyczącej zagadnień związanych z tematyką osób niepełnosprawnych.

(powiaty: grodziski, łosicki, miński, ostrołęcki ziemski, otwocki, piaseczyński, płocki grodzki, płoński, pultuski, warszawski, sierpecki, sochaczewski, węgrowski, wołomiński, wyszkowski, żyrardowski).

4. Sporządzenie diagnozy środowiska osób niepełnosprawnych i opracowanie na tej podstawie programów mających na celu ich – szeroko rozumianą – rehabilitację.

(powiaty: grójecki, sierpecki, wołomiński).

5. Tworzenie domów pomocy dla osób psychicznie chorych oraz tworzenie dla nich mieszkań chronionych.

(powiaty: lipski, łosicki, makowski, miński, mławski, nowodworski, ostrołęcki grodzki, ostrołęcki ziemski, radomski grodzki, warszawski zachodni, wyszkowski).

6. Utworzenie ośrodków wczesnej interwencji i przeciwdziałania sytuacjom kryzysowym związanym z powstaniem niepełnosprawności.

(powiaty: warszawski zachodni, węgrowski, wyszkowski).

7. Tworzenie organizacji pozarządowych działających na rzecz osób niepełnosprawnych, a także zwiększenie współpracy z organizacjami już istniejącymi oraz ich dofinansowywanie.
(powiaty: gostyniński, makowski, mławski, nowodworski, pruszkowski, siedlecki grodzki, sierpecki, sochaczewski, węgrowski, żuromiński).
8. Nawiązanie współpracy z jednostkami publicznymi i organizacjami pozarządowymi działającymi na rzecz osób niepełnosprawnych w krajach Unii Europejskiej.
(powiat przasnyski).
9. Organizacja i zwiększenie dostępu do usług opiekuńczych, rehabilitacyjnych i specjalistycznych.
(powiaty: białobrzesci, garwoliński, łosicki, makowski, miński, ostrołęcki grodzki, otwocki, plocki grodzki, plocki ziemski, płoński, przasnyski, radomski grodzki, siedlecki, szydlowiecki, warszawski, węgrowski, wyszkowski, żuromiński).
10. Organizacja warsztatów terapii zajęciowej.
(powiaty: białobrzesci, garwoliński, grójecki, łosicki, makowski, miński, nowodworski, ostrołęcki ziemski, płoński, pultuski, radomski ziemski, szydlowiecki, warszawski zachodni, wyszkowski).
11. Tworzenie dziennych ośrodków wsparcia dla osób niepełnosprawnych i ich rodzin, a także tworzenie grup wsparcia.
(powiaty: gostyniński, ostrołęcki ziemski, otwocki, plocki grodzki, pultuski, radomski grodzki, węgrowski).
12. Wspieranie zawodowe osób niepełnosprawnych poprzez:
 - promocję zatrudnienia osób niepełnosprawnych,
 - tworzenie nowych miejsc pracy,
 - udzielanie pożyczek na rozpoczęcie działalności gospodarczej lub rolniczej,
 - rozwój specjalnego kształcenia i doskonalenia zawodowego,
 - zorganizowanie sprawnego i wydajnego systemu poradnictwa zawodowego,
 - tworzenie systemu wspomaganie absolwentów niepełnosprawnych w poszukiwaniu pracy,
 - aktywizacja zawodowa osób niepełnosprawnych zamieszkałych tereny wiejskie.*(powiaty: białobrzesci, ciechanowski, garwoliński, kozienicki, makowski, miński, mławski, nowodworski, otwocki, piaseczyński, plocki ziemski, płoński, przasnyski, radomski grodzki, radomski ziemski, sierpecki, sochaczewski, warszawski zachodni, żuromiński, żyrardowski).*

13. Likwidacja barier architektonicznych, urbanistycznych, komunikacyjnych i technicznych w miejscach zamieszkania osób niepełnosprawnych i w budynkach użyteczności publicznej oraz barier transportowych poprzez:

- budowę podjazdów, pochylni i wejść do budynków,
- montaż wind, podnośników, dźwigów i platform schodowych,
- dostosowanie pomieszczeń higieniczno-sanitarnych,
- zakup i montaż sygnalizacji dźwiękowej na przejściach dla pieszych posiadających sygnalizację świetlną,
- likwidacja krawężników na przejściach dla pieszych w głównych ciągach komunikacyjnych,
- zwiększenie ilości miejsc parkingowych dla osób niepełnosprawnych,
- zwiększenie ilości środków komunikacji publicznej przystosowanej do potrzeb osób niepełnosprawnych.

(powiaty: białobrzeski, garwoliński, grójecki, kozienicki, lipski, łosicki, makowski, miński, mławski, ostrołęcki grodzki, ostrołęcki ziemski, piaseczyński, płocki grodzki, płocki ziemski, płoński, pruszkowski, przasnyski, przysuski, pułtuski, radomski grodzki, radomski ziemski, siedlecki grodzki, siedlecki ziemski, sierpecki, sokołowski, szydlowiecki, warszawski zachodni, węgrowski, wołomiński, wyszkowski, żuromiński, żyrardowski).

14. Tworzenie systemu oświaty wspierającego osoby niepełnosprawne poprzez:

- organizowanie oddziałów integracyjnych dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnej w przedszkolach, szkołach podstawowych, gimnazjach i szkołach pogimnazjalnych,
- modernizację obiektów,
- pomoc w nauce osobom niepełnosprawnym,
- dostęp do specjalnych stypendiów, programów dofinansowujących kształcenie.

(powiaty: białobrzeski, grójecki, kozienicki, ostrołęcki grodzki, płocki ziemski, płoński, pruszkowski, radomski ziemski, siedlecki grodzki, warszawski zachodni, wołomiński, wyszkowski, żuromiński, żyrardowski).

15. Tworzenie sprzyjających warunków do budowania świadomości społeczeństwa lokalnego na temat potrzeb osób niepełnosprawnych w celu zwiększenia ich zaangażowania w rozwiązywaniu problemów tych osób.

(powiaty: ostrołęcki grodzki, siedlecki ziemski, sochaczewski, warszawski zachodni).

Integracja osób niepełnosprawnych ze środowiskiem lokalnym m.in. poprzez organizowanie cyklicznych imprez kulturalnych i sportowych.

(powiaty: kozienicki, losicki, ostrołęcki grodzki, ostrołęcki ziemski, przysuski, siedlecki ziemski, sierpecki, sochaczewski, węgrowski, wołomiński, miński, wyszkowski, żuromiński, żyrardowski).

16. Współpraca z wolontariatem.

(powiaty: garwoliński, kozienicki, makowski, sierpecki).

17. Zwiększanie ilości ośrodków wczasowych spełniających formę ośrodków rehabilitacyjnych oraz dofinansowywanie wyjazdów osób niepełnosprawnych na turnusy rehabilitacyjne.

(powiaty: lipski, miński, przysuski, wołomiński).